

Format de citation

Čornej, Petr: review of: František Šmahel, Jan Hus. Život a dílo, Praha: Argo, 2013, in: Český časopis historický, 2014, 4, p. 757-761, DOI: 10.15463/rec.1189734270

český
časopis
historický

copyright

Cet article peut être téléchargé et/ou imprimé à des fins privées.
Toute autre reproduction ou représentation, intégrale ou substantielle de son contenu, doit faire l'objet d'une autorisation (§§ 44a-63a UrhG / German Copyright Act).

Z celé studie je zřejmá důvěrná znalost pramene i odborné literatury včetně nejnovějších badatelských výsledků. Snad jen nepřesné informace o uložení rukopisů, event. vydání kroniky, narušují sympatický dojem z této stati: Autograf druhé knihy Zbraslavské kroniky není uložen ve Vatikánském archivu, ale ve Vatikánské apoštolské knihovně, Fürstenberský rukopis pocházející z knihovny v Donaueschingen (Don. 697) je po prodeji knihovny spolu s ostatními latinskými rukopisy z Donaueschingen uložen ve Württemberské zemské knihovně ve Stuttgartu, nikoli v Zemské knihovně v Karslsruhe, jak uvádí autor stati. Do Karlsruhe byly předány pouze německé rukopisy do roku 1500. Markvart Freher také vydal v edici *Rerum Bohemicarum antiqui scriptores...* v roce 1602 pouze druhou knihu Zbraslavské kroniky podle autografu uloženého tehdy ve Falcké knihovně v Heidelbergu (nyní v Apoštolské knihovně ve Vatikánu). Citace českého překladu Františka Heřmanského se vztahuje k druhému vydání, nikoli k oběma.

Slabším článkem publikace je rejstřík (Ella Kaplunovskaja). Nejen proto, že uvádí možná až příliš stručné informace (především by čtenář uvítal alespoň přibližnou lokalizaci míst), ale když už jsou vedle německé formy jmen uváděny české ekvivalenty, měly by být uvedeny správně (Klein Chuchel není Velká Chuchle, Witigo de Swawonic je Vítek ze Švábenic a ne ze Svavonic, Zittau je Žitava, nikoliv Žitavy, Legnica není český, ale polský ekvivalent Liegnitz, Vroburg a Frauenberg/Hluboká jsou uvedeny jako dvě lokality, atd.).

Přes uvedené drobné nedostatky zpřístupnil překlad Zbraslavskou kroniku širokému okruhu německých čtenářů a bude při stále více upadajících znalostech latiny zřejmě i užitečnou pomůckou pro studenty historie, a bohužel též pro některé profesionální historiky.

Marie Bláhová

František ŠMAHEL

Jan Hus. Život a dílo (= Ecce homo, sv. 19)

Praha, Argo 2013, 312 s., ISBN 978-80-257-0875-0.

František Šmahel vždy usiloval o badatelský i publikační náskok. Ruku v ruce s ním spoluurčoval nové vědecké trendy i udával tón akademické diskusi. O totéž se snaží ve své nové knize, s níž přispěchal téměř dva roky před šestistým výročím Husovy smrti v očividné touze shrnout bilanci dosavadních výzkumů a zároveň ovlivnit debatu, která v souvislosti se smrtí jubilejních akcí nesporně propukne. Své nekompromisní a kategorické postoje vůči názorům zpochybňujícím historický význam husitství, Jana Husa či Jana Žižky dal přitom několikrát programově najevo již dříve a učinil tak znovu v závěru recenzované práce.¹ Zda se mu v součinnosti s dalšími poučenými kolegy opravdu podaří přehlušit halas „pražské kavárny“, jejíž diletantské, leč emotivní ekskursy do historie jsou pro českou společnost bez nadsázky neštěstím, se neodvažuji odhadnout. Většinové mínění však raději než skutečným odborníkům naslouchá zdánlivě nonkonformní výkřikům, aniž rozpozná, že vyrůstají z obudné spleti politicky motivovaných zájmů a intelektuálního snobismu.

Pominu-li četné dílčí studie (respektive kapitoly v monografiích) a počítám-li správně, pokusil se Šmahel Husovu osobnost a její dějinný vklad synteticky uchopit už počtvrté.

1 František ŠMAHEL, *Žižka a husitství očima dneška*, in: Miloš Drda – Zdeněk Vybíral (eds.), *Jan Žižka z Trocnova a husitské vojenství v evropských dějinách* (Husitský Tábor – Supplementum 3), Tábor 2007, s. 17–23; TÝŽ, *Máme právo oslavovat Husa?*, in *Acta Universitatis Carolinae – Historia Universitatis Carolinae Pragensis* 53, č. 1, 2013, s. 13–15.

Po dvou popularizačních titulech, které od sebe dělí dvě desetiletí, a rozměrných pasážích ve druhém svazku *Husitské revoluce*,² přichází nyní s rozsáhlejší publikací. Ta má kupodivu fakticky shodnou obálku jako sešit, který autor svého času vydal v ediční řadě *Slovo k historii*. Z Jenského kodexu převzaté fiktivní zobrazení kázajícího Husa však není zrovna nápadité a působí povýtče fádně, byť zachytilo kostnického martyra při činnosti, již pokládal za stěžejní poslání správného kněze.

Podle vlastních slov nezamýšlel Šmahel napsat čisté vědeckou monografii, nýbrž text, jenž by zaujal i lidi, „kteří do středověku nezavítají příliš často“.³ Těžko říci, zda právě tyto potenciální adresáty přiláká práce, která obsahuje 618 poznámek, imponující seznam pramenů a literatury, dvaadvacet krátkých rekapitulací seznamujících zájemce s nevyřešenými badatelskými problémy (kdysi dávno zvolil autor toto řešení i v knížce o Žižkovi)⁴ a anglické resumé. Na druhé straně právě takoví čtenáři využijí věcné vysvětlivky, jež pro odbornou veřejnost postrádají smysl. Zastavuji se u těchto na pohled podružných detailů z jediného důvodu. Právě na nich se ukazuje absurdnost formálních kritérií, na jejichž základě se dnes posuzuje vědecká práce. Zveřejnit kultivovaný populárně naučný text, určený kulturní veřejnosti (pokud něco takového u nás ještě existuje), prostě není možné. Pro teoretickou matematiku, historii, jadernou fyziku, filozofii, pediatrii, pedologii či literární vědu platí stejný metr bez ohledu na jejich specifika a poslání. Kulturotvorná funkce humanitních oborů hodnotitele nezajímá. Výsledkem kompromisu jsou pak hybridní žánry, které se urputně snaží propojit vědecký přístup s tendencí uspokojit nakladatelství a oslovit co nejširší publikum.

Bohužel tento aspekt na některých místech poznamenal i Šmahelův spis. Náročné výklady o eucharistii, predestinaci, pojetí církve či podstatě nominalismu a realismu pochopí málokterý laik, zatímco školený teolog je prohlásí za poněkud zjednodušující. Mám-li se pokusit o žánrovou charakteristiku Šmahelovy knihy, pak bych ji nejspíše zařadil mezi přehledové vědecké monografie. Toto určení její význam nikterak nesnižuje. Už proto, že autor má k „husovské“ problematice, již obohatil o ne jeden poznatek, stále co říci.

Šmahel pochopitelně vychází především ze svých starších prací, jichž se místy věrně přidržuje. To lze pochopit, neboť každý badatel dobře ví, že některé formulace trefil v minulosti přesně a už je nevylepší, i kdyby se stavěl na hlavu. Patrný je zvláště ozvuk autorovy poslední knihy o Jeronýmovi Pražském, ale také prvního svazku dějin Univerzity Karlovy či prací o Dekretu kutnohorském.⁵ Ocenění zaslouží zejména příkladné využití dosud vydaných svazků Husových textů v souboru *Opera omnia*, jiných edičních řad i dalších počinů, mimo jiné statut a usnesení pražských předhusitských synod.⁶ Příslovecná je též Šmahelova znalost

2 F. ŠMAHEL, *Hranice pravdy* (= Magnet 5, sv. 1), Praha 1969; TÝŽ, *Husův proces v Kostnici* (Slovo k historii, č. 18), Praha 1988; TÝŽ, *Husitská revoluce II. Kořeny české reformace*, Praha 1993, zvláště s. 46–80.

3 F. ŠMAHEL, *Jan Hus. Život a dílo*, Praha 2013, s. 11.

4 F. ŠMAHEL, *Jan Žižka z Trocnova. Život revolučního válečníka*, Praha 1969, s. 195–217.

5 F. ŠMAHEL, *Život a dílo Jeronýma Pražského. Zpráva o výzkumu*, Praha 2010. Viz též německou verzi *Leben und Werk des Hieronymus von Prag*, in: František Šmahel – Gabriel Silagi (eds.), *Magistri Hieronymi de Praga Quaestiones, Polemica, Epistulae* (Corpus christianorum – Continuatio Mediaevalis 222; *Magistri Iohannis Hus Opera omnia*, tomus XXVIIa – supplementum 1), Turnhout 2010, s. XI–CLXIII. Dále TÝŽ, *Fakulta svobodných umění*, in: Michal Svatoš (ed.), *Dějiny Univerzity Karlovy I. 1347/48–1622*, Praha 1995, zvláště s. 120–129.

6 Jaroslav V. POLC – Zdeňka HLEDÍKOVÁ, *Pražské synody a koncily předhusitské doby*, Praha 2002.

nejnovější domácí i zahraniční vědecké produkce, z níž mě zejména potěšily odkazy na vynikající zpracování dějin lipské univerzity.⁷ S vědeckou literaturou se Šmahel vyrovnává, v souladu se svým přístupem, obezřetně a nejednou i polemicky. Týká se to hlavně poslední čtvrtiny knížky, v níž kriticky reaguje na striktně juristickou interpretaci Husova procesu v pojetí Jiřího Kejře⁸ i na některé konfesijní vykladače Husova díla, nikoliv ale na katolického badatele Jana Sedláka, jehož přínos po zásluze vyzdvihuje.⁹

Psát o Husově životě a díle znamená zasadit činnost betlémského kazatele do širších politických, filosofických, náboženských a obecně kulturních souvislostí. Autor tak pochopitelně činí, nicméně v centru jeho zájmu stojí Husova osobnost, respektive vývojový proces, v jehož průběhu se, řečeno autorovým bonmotem, Hus stával Husem, tedy spolutvůrcem, představitelem a symbolem mohutného reformního hnutí. Šmahel má pro svého hrdinu porozumění, zdůrazňuje jeho přímočarost, patrnou například v odmítání pochybných zázraků, nesporné charisma, programové národní citění, průkazně doložitelné již na přelomu 14.–15. století, i vynikající a vycvičenou paměť, kterou středověkému člověku může dnešní vzdělanec jen tiše závidět. Nesmlčuje však ani kazatelovy nedostatky a chyby. Hus zrál, konstatuje autor, pomalu. Bylo to patrné na jeho studijních výsledcích i na spíše pozvolné cestě, která jej přivedla do čela reformního proudu na univerzitě až v letech 1408–1409, zřejmě i v souvislosti s přirozenou generační obměnou (úmrtí mistrů Mikuláše z Litomyšle, Petra ze Stupna a Štěpána z Kolína). Přitom nevadilo, že mistr Jan nebyl, jak Šmahel oprávněně konstatuje, ani velký filozof, ani velký teolog. Musel mít tudíž vysoký morální kredit, organizační schopnosti i dar formulovat vizi. Nikoliv náhodou právě Hus už roku 1412 fakticky definoval tři ze čtyř pozdějších pražských artikulů. Ke čtvrtému článku, tj. závaznému přijímání z kalicha, jež prosazoval jako podmínku spasení jeho přítel Jakoubek ze Stříbra, však příznacně zaujal opatrné stanovisko.¹⁰ S autorem monografie se v zásadě shodují i ve výčtu Husových osudových chyb. Nikdy jsem třeba plně nepochopil, proč Hus při cestě do Kostnice nezamířil nejdřív za Zikmundem a nevstoupil do porýnského města v doprovodu římského krále, který jako jediný mohl (alespoň do určité míry) garantovat jeho bezpečí.

Chválu si Šmahel zaslouží i v řadě jiných případů. Snad nejvíce za jasně vyřčený názor, že Hus nebyl sociální revolucionář a že důsledně respektoval středověké uspořádání společnosti jako dílo boží. Více než užitečné jsou autorovy nové poznatky, postřehy i podněty. Řadu z nich lze okamžitě akceptovat (například dataci synody, příkazující odevzdání Wyclifových knih, k 15. červnu 1409) či prohlásit za interpretačně nosné. Sem patří třeba akcent na Husovo přesvědčení, že kněží, pokud se řídí božím zákonem, jsou nejhodnotnější složkou křesťanské společnosti. Dávné napětí mezi duchovní a světskou mocí, prostupující celý středověk, i náběh k teokratickému modelu, příznačnému pro husitské svazy a reformační komunity, se tu zračí přímo in nuce.

Nejedno Šmahelovo mínění však zřejmě vyvolá diskusi. Týká se to znovu oživené debaty o autenticitě listů na Husovu obranu z let 1410–1412, jejichž pravost svého času zpochybnily

7 *Geschichte der Universität Leipzig 1409–2000. Bd. I. Spätes Mittelalter und frühe Neuzeit 1409–1830/1831*, Leipzig 2009.

8 Jiří KEJŘ, *Husovo odvolání od soudu papežova k soudu Kristovu*, Ústí nad Labem 1999; TÝŽ, *Husův proces*, Praha 2000; TÝŽ, *Jan Hus známý i neznámý (Resumé knihy, která nebude napsána)*, Praha 2009.

9 F. ŠMAHEL, *Jan Hus. Život a dílo*, Praha 2013, s. 230.

10 *Tamtéž*, s. 181–182, 190–191.

Anežka Vidmanová s Boženou Kopiczkovou,¹¹ a především atribuce spisu *Orthographia Bohemica* betlémskému kazateli. Jazykovědci zůstávají v této otázce úzkostlivě opatrní s tím, že Husovo autorství nelze bezpečně prokázat, stejně jako jeho eventuální podíl na vzniku druhé a třetí redakce staročeského překladu Bible. S jejich názorem o zrodu překladů v Husově blízkosti nicméně Šmahel vřele souhlasí.

S daným okruhem problémů souvisí také autorova domněnka, že Husovy česky psané výklady nebyly primárně adresovány laikům, nýbrž spíše nedostatečně vzdělaným či poučením lačným duchovním, kteří při pastorační činnosti postrádali pevnou půdu pod nohama. Byl bych v tomto směru (navzdory dílku *O šesti bludech*, skutečně sepsaném „pro knězie a žáky“) obezřetnější, neboť Hus poskytoval ve svých listech didakticky formulovaná napomenutí a rady poměrně širokému sociálnímu okruhu adresátů. Bez upřímného zájmu laiků o náboženské a církevní otázky by totiž husitská reforma neuspěla a sotva by překročila rámec moralistně laděné rétoriky. Poněkud sporný je i Husův vztah k jeho takzvaným předchůdcům, tj. Waldhauserovi, Milíčovi a Matějovi z Janova. Fakt, že je téměř nikdy nezmiňuje, se zdá být zcela irrelevantní. Betlémská kaple, jak Šmahel sám zdůrazňuje, vznikla přece nedaleko někdejšího Milíčova Jeruzaléma a Milíčovi obdivovatelé patřili k posluchačům husineckého rodáka. Tuto věcnou souvislost potvrzuje též zjevná vázanost rodícího se husitství, usilujícího o prohloubení znalosti závazných principů božího zákona, na pražské reformní kazatelství poslední třetiny 14. století, nedávno záslužně dokumentovaná Pavlem Soukupem.¹²

Asi největší rozruch vzbudí autorovy výklady o kostnické části Husova procesu a o roli krále Zikmunda Lucemburského, namnoze směřující proti interpretacím, které se v českém prostředí prosadily po roce 1989. Šmahela pranic nezajímá, zda byl Hus vězněn, souzen a odsouzen v souladu s tehdejší právními předpisy. V jeho pojetí je Husova smrt zločinem, za který padá vina na koncil i na Zikmunda, ačkoliv římský panovník si, jak autor správně připomíná, upálení betlémského kazatele nepřál. Jako politik, usilující o zdar ekumenického shromáždění, však měl svým způsobem spoutané ruce. Podle Šmahelova přesvědčení také nelze Zikmunda vyvinít z podílu na Husově konci poukazem na čistě právní interpretaci jeho glejtu, který zaručoval pražskému mistrovi bezpečnost pouze z hlediska světského, nikoliv kanonického práva. Kdyby Zikmund chtěl (a zde se Šmahel shoduje například s Thomasem Krzenckem),¹³ měl z titulu světské hlavy koncilu několikrát příležitost Husa propustit. Ryšavý Lucemburk byl ale pragmatik a úspěšně završení koncilu (především odstranění papežského schizmatu) i vlastní politické renomé upřednostnil před osudem českého reformního myslitele.

V tomto kontextu si neodpustím formulovat vlastní, možná poněkud nezvyklý názor. Reformní synod podle mého mínění musel Husa odsoudit jako kacíře (či jej přinejmenším donutit k odvolání), neboť nemohl připustit alternativní reformu v situaci, kdy hodlal znovu sjednotit západní křesťanstvo a přijmout zásadní opatření k nápravě institucionální církve. Už svolání koncilu bylo velkým úspěchem a současně zdrojem naděje, že se nezbytné kroky podaří uskutečnit. Kdyby v Kostnici shromážděný intelektuální výkvět tehdejší Evropy začal diskutovat o jiných reformních konceptech, dláždil by si cestu do pekel. Obtížně obnovovanou církevní jednotu, již křesťanská Evropa ctěla jako nespornou hodnotu, nesměl nikdo zpochybnit či narušit. Koncilu prostě nezbývalo nic jiného než udržet reformní proces pod svou kontrolou.

11 Božena KOPIČKOVÁ – Anežka VIDMANOVÁ, *Listy Husovy u obranu z let 1410–1412*, Praha 1999.

12 Pavel SOUKUP, *Reformní kazatelství a Jakoubek ze Stříbra*, Praha 2011, zvláště s. 68–120.

13 Thomas KRZENCK, *Johannes Hus. Theologe, Kirchenreformer, Märtyrer*, Zürich 2011, s. 149, 157–158, 175–176.

Všechny ostatní možnosti hrozily z jeho pohledu vyústit v anarchii. V takové konstelaci Hus prostě uspět nemohl. Na jeho skutečných názorech příliš nezáleželo. Mistrova smrt v plamelech manifestovala celému světu, že obecný koncil, nadřazený papeži i všem samozvaným prorokům, je nejvyšší autoritou křesťanské církve a jen jemu náleží poslední slovo ve věcech víry i náboženského kultu. V tomto směru by obdobně symbolický a zároveň spektakulární význam mělo též eventuální Husovo odvolání, jež by veřejnost vnímala jako kapitulaci před magisteriátem institucionální církve reprezentované kostnickým synodem.

Jak věděli již středověcí učenci, žádná, byť sebelepší práce není dokonalá. Také do Šmahelova textu se vloudilo několik nepřesností a chybiček (Jan Soběslav nebyl nejmladším synem Jana Jindřicha, Zikmundovi nespadla uherská koruna „do klína“, český stát neztratil de iure po roce 1620 samostatnost, jméno lubušského biskupa Jana je uváděno ve dvojí podobě atd.). V některých případech rovněž abscentuje novější literatura (například stati Alexandra Putíka a Daniela Soukupa k pražskému pogromu 1389, článek Jiřího Stočese o Konradovi z Vechty, publikace Thomase Rathmanna,¹⁴ perfektně analyzující protikladné zprávy o Husově smrti z pera Ulricha Richental a Petra z Mladoňovic), z níž postrádám hlavně knihy Jindřicha Marka i Dušana Coufala. Zásadní význam má zvláště Coufalova studie, průkazně dokládající, jak pro mladého Husa představovalo mučednictví živé téma a jak zvýšenou pozornost mu věnoval při práci s biblickým textem a jeho výkladem.¹⁵ Osobně bych také volil vyváženější pohled na pozici Václava IV., který, objektivně vzato, reformní proud až do počátku roku 1419 podporoval i zajišťoval, byť v jeho prospěch nemohl na mezinárodním fóru veřejně vystoupit.

To vše jsou ale jen nepatrné pihy na kráse knihy, jež má především v závěrečných kapitolách strhující spád, umocněný podmanivým stylistickým podáním. V každém případě se v nadcházejících letech jistě stane východiskem i inspirací pro hlubší poznání Husova života a díla. Zároveň kniha otevírá prostor otázkám, jichž se Šmahel stačil jen lehce dotknout, například stále diskutovanému problému, jak dalece pražský mistr anticipoval a ovlivnil velké evropské reformace, zvláště luterskou, jejíž počátek si s odstupem půl tisíciletí zanedlouho připomeneme. Nevyhňeme se přitom ani zamyšlení, zda Husovo pojetí božího zákona jako absolutního nároku mohl a může věřící člověk unést.

Petr Čornej

Ivan HLAVÁČEK (ed.)

Codex Přemyslaeus. Regesty z výpisů z dvorských register Václava IV. z doby kolem a po roku 1400 / Regesten aus den Auszügen von der Hofkanzleiregistern Wenzels IV. aus der Zeit um und nach 1400 (= Edice Archiv český, díl XXXIX)
Praha, Filosofia 2013, 280 s., ISBN 978-80-7007-400-8.

Rukopis VI A 7 pražské Národní knihovny, známý pod označením Codex Přemyslaeus podle místa, kde byl naposledy uchováván, než jej koncem 18. století získali pro pražskou univerzitní knihovnu, není českému ani středoevropskému medievistickému bádání neznámý. Již na

¹⁴ Thomas RATHMANN, *Geschehen und Geschichten des Konstanzer Konzils. Chroniken, Briefe, Lieder und Sprüche als Konstituenten eines Ereignisses*, München 2000, s. 260–267.

¹⁵ Dušan COUFAL, *Neznámý postoj Jana Husa k mučednictví v jeho Enarratio Psalmorum (cca 1405–1407): Na cestě do kruhu zemských svatých*, Časopis Matice moravské 129, 2010, s. 241–257.